

УДК 330.322.01

Н. Лега

N. Lega

ПРОБЛЕМИ ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ**PROBLEMS OF INVESTMENT IN UKRAINE**

У статті проаналізовано актуальну ситуацію на інвестиційному ринку України, визначено основні проблеми в цій сфері.

Ключові слова: інвестиційна діяльність, закордонні інвестиції, інвестиційний клімат, світова економіка, економічна криза.

В статье проанализирована актуальная ситуация на инвестиционном рынке Украины, определены основные проблемы в данной области.

Ключевые слова: инвестиционная деятельность, зарубежные инвестиции, инвестиционный климат, мировая экономика, экономический кризис.

In the article current situation in the investment market of Ukraine is analyzed, the basic problems in this area are determined.

Keywords: investment activity, foreign investments, investment climate, global economy, economic crisis.

Постановка проблеми. Інвестиційна діяльність – вагомий фактор економічного зростання будь-якої країни, тому питання її стимулювання є особливо важливим. Залучення ресурсів у формі інвестицій є дієвим засобом піднесення національної економіки, чим інтенсивніше здійснюється інвестування, тим швидше проходить відтворювальний процес, тим активніше відбуваються ефективні ринкові перетворення.

Державних коштів та коштів вітчизняних підприємців бракує для подальшого швидкого та ефективного економічного розвитку держави, тому необхідним є залучення іноземних інвестицій. За даними Державної служби статистики, чисте надходження прямих іноземних інвестицій в Україну за перше півріччя поточного року становило 224 млн. доларів. Рік тому цей показник становив 2,369 млрд. доларів, тобто був понад 10 разів більшим.

Аналіз досліджень та публікацій. Питання розвитку інвестиційного ринку та формування сприятливого інвестиційного середовища України досліджені у працях О. Гаврилюка, В. Гейця, М. Герасимчука, Б. Губського, О. Задорожної, Б. Кваснюка, С. Пирожкова, А. Сухорукова та ін. На думку фахівців, сьогодні залишаються невирішеними питання щодо оцінювання впливу чинників на розвиток інвестиційного ринку в поєднанні з важелями державного регулювання.

Постановка завдання. У сьогоднішніх умовах світової економічної кризи закордонний капітал є одним із важливих ресурсів розвитку країни. Однак криза посилила загальносвітові тенденції до зменшення інвестицій, тому для України є життєво необхідним створення сприятливого інвестиційного клімату в країні та пошук нових шляхів до залучення іноземних інвестицій, що зумовило актуальність дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед сукупності причин, що сприяли економічній кризі та утримують перехід України на траєкторію економічного зростання, чи не найголовнішою є низька інвестиційна активність. З 1991 р. обсяг валового внутрішнього продукту (ВВП) скоротився майже вдвічі. При цьому абсолютна більшість відтворювальних ресурсів ледве покриває фізичне зношування виробничого апарату, а чистого нагромадження (приріст основного капіталу) практично немає. Ця тенденція тісно пов'язана з явищами щорічного падіння обсягів капітальних вкладень, постійним зменшенням бюджетного фінансування народного господарства.

У забезпеченні виходу економіки з кризового стану і стабільного її розвитку вирішальну роль відіграє науково обґрунтована інвестиційна політика держави. Саме вона визначає реальні джерела, напрями, структуру інвестицій, здійснює раціональні та ефективні заходи для виконання загальнодержавних, регіональних та місцевих соціально-економічних і технологічних програм, відтворює процеси на макро- й мікроекономічному рівнях. Водночас держава повинна створювати сприятливий інвес-

тиційний клімат з метою ширшого залучення, поряд з внутрішніми, іноземних інвесторів на взаємовигідних засадах.

Загальновідомо, що ефективне реформування економіки будь-якої країни, її структурне перетворення з якісним оновленням товаровиробництва, ринкової та соціальної інфраструктури немислимі без відповідних капіталовкладень, тобто без належного інвестування. Без надійних капіталовкладень неможливо забезпечити створення і впровадження новітніх технологій, систем сучасної організації та управління товаровиробництвом і збутом продукції, розвиток ринкової інфраструктури, інформатизацію суспільства тощо. Це фундаментальні основи для забезпечення конкурентоспроможності національного товаровиробництва, без чого не може бути й успішної інтеграції нашої країни в Європейське співтовариство. Складні відтворювальні процеси відбуваються виключно на базі інвестування – чим воно активніше, тим швидші темпи відтворення ефективних ринкових перетворень. Крім того, інвестиції підвищують кількісні та якісні показники виробництва, що значною мірою сприяє зростанню ВВП, продуктивності праці, реального доходу на душу населення, а також вирішенню багатьох соціальних проблем. Дослідженнями встановлено пряму залежність між темпами зростання ВВП та інвестиціями, бо конкурентоспроможність і темпи розвитку підприємства визначаються інвестиціями. Без них підприємство будь-якої форми власності приречене на банкрутство. Тому у розвинутих країнах приділяється серйозна увага інвестиційній діяльності. Органи державного управління у цих країнах використовують широкий спектр методів її стимулювання:

- прискорена амортизація;
- раціональна податкова система;
- кредити та регулювання банківських процентних ставок;
- заохочення лізингу.

В Україні ж дотепер не створено ґрунтовної системи державної підтримки інвестиційної діяльності підприємств. Зокрема, прямі іноземні інвестиції в Україну у першій половині цього року становили 2,614 млрд. доларів, але відплив становив 2,186 млрд. доларів, до яких додалися ще 204 млн. доларів втрат від зміни вартості капіталу чи перекласифікації інвестицій.

Головними інвесторами до України є офшорний Кіпр, Німеччина, Нідерланди, Росія та Австрія.

Кіпр також є головним отримувачем українських інвестицій: за даними Державної служби статистики, туди пішло майже 90 % українських інвестицій за кордоном. Другим найбільшим отримувачем українських інвестицій є Росія, куди пішло 343 млн. доларів.

Ще однією особливістю іноземних інвестицій в Україні є те, що левову їх частку становлять кошти із кіпрських офшорів, які, фактично, є реінвестиціями українських фінансово-промислових груп, які свого часу виводили кошти на Кіпр. Проблеми, що спіткали банківську систему цієї країни на початку цього року, відбилися і на українських «іноземних» інвестиціях, які «переміщуються із одних офшорних зон до інших». Експерти вже не перший рік говорять про несприятливий інвестиційний клімат в Україні. Цього року песимізм інвесторів наклався на уповільнення української економіки, яка скорочується вже чотири квартали поспіль.

Падіння ВВП почалося у третьому кварталі 2012 року, коли українська економіка скоротилася на 1,3 %. У четвертому кварталі 2012 року падіння пришвидшилося до 2,5 %. І в першому, і в другому кварталі 2013 року український ВВП скоротився на 1,1 %.

Станом на 1 липня 2013 року, за всі роки незалежності Україна отримала 55,318 млрд. доларів прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Із них лєвова частка – понад 77 %, або 42,819 млрд. доларів – надійшла із ЄС. Країни СНД інвестували в Україну 4,37 млрд. доларів (з них із Росії – 3,822 млрд. доларів).

Загальні ПІІ в Україну за 2012 рік становили 4,13 млрд. доларів.

Тенденція до скорочення іноземних інвестицій в Україну проявилася ще років п'ять тому. А 2013 року на неї наклалися уповільнення української економіки, відсутність позитивних змін із інвестиційним кліматом, призупинення великої приватизації та невизначеність щодо перспектив підписання угоди про вільну торгівлю із ЄС і відновлення співпраці із МВФ.

На сьогодні Україна стоїть на шляху до створення розвиненого правового поля для інвестування. Законодавство України передбачає необхідні гарантії діяльності для інвесторів. На території України до іноземних інвесторів застосовується національний режим інвестиційної діяльності, тобто надано рівні умови діяльності з вітчизняними інвесторами. Іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації.

У випадку припинення інвестиційної діяльності іноземному інвестору гарантується повернення його інвестиції в натуральній формі або у валюті інвестування без сплати мита, а також доходів від інвестицій у грошовій або товарній формі. Держава також гарантує безперешкодний і негайний переказ за кордон прибутків та інших коштів в іноземній валюті, одержаних на законних підставах унаслідок здійснення іноземних інвестицій.

Для підвищення захисту іноземних інвестицій Законом України від 16.03.2000 № 1547 ратифікована Вашингтонська Конвенція 1965 року про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами.

Підписано та ратифіковано Верховною Радою України міжурядові угоди про сприяння і взаємний захист інвестицій з більш ніж 70 країнами світу.

Для сприяння іноземним інвесторам у питаннях взаємодії з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування утворено Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України.

Усунуто адміністративний бар'єр для входження іноземного капіталу в Україну щодо обов'язковості реєстрації іноземних інвестицій, який був запроваджений наприкінці 2009 року.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання іноземних інвестицій та кредитування» від 27.04.2010 № 2155 знято обов'язковість реєстрації іноземної інвестиції та необхідність реєстрації інвестиції за двома різними процедурами.

З 1 січня 2012 року набрав чинності Закон України № 2623 «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна». Цей Закон визначає правові та організаційні засади відносин, пов'язаних з підготовкою та реалізацією інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна».

Прийнято Закон України № 2404-VI від 01.07.2010 «Про державно-приватне партнерство», що визначає правові, економічні та організаційні засади реалізації державно-приватного партнерства в Україні, зокрема для регулювання відносин, які виникають при реалізації проектів в окремих сферах економічної діяльності: пошук, розвідка родовищ корисних копалин та їх видобування; виробництво, транспортування і постачання тепла та розподіл і постачання природного газу; будівництво та/або експлуатація автострад, доріг, залізниць, злітно-посадкових смуг на аеродромах, мостів, шляхових естакад, тунелів і метрополітенів, морських і річкових портів та їх інфраструктури; машинобудування; збір, очищення та розподілення води; охорона здоров'я; туризм, відпочинок, рекреація, культура та спорт; забезпечення функціонування зрошувальних і осушувальних систем; оброблення відходів; виробництво, розподілення та постачання електричної енергії; управління нерухомістю.

Закон визначає основною ознакою державно-приватного партнерства забезпечення вищих техніко-економічних показників ефективної діяльності, ніж при здійсненні такої діяльності державним партнером без залучення приватного капіталу.

Також ознаками державно-приватного партнерства є довготривалість взаємовідносин (від 5 до 50 років), передача приватному партнеру частини ризиків, внесення приватних інвестицій, незмінність терміну дії договору цільового призначення та форми власності об'єкта ДПП.

З метою сприяння залученню й ефективному використанню вітчизняних та іноземних інвестицій для забезпечення розвитку економіки України, прискорення її інтеграції в європейську і світову економічні системи, забезпечення права приватної власності і права на підприємницьку діяльність утворено Раду вітчизняних та іноземних інвесторів при Президентові України. Очолив зазначену Раду Президент України.

Прийнято Закон України № 2880-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гарантування прав концесіонерів». Законом вносяться зміни до Земельного кодексу України та до Закону України «Про концесії» з метою посилення державних гарантій прав концесіонерів, що повинно створити сприятливі умови для об'єднання інтересів держави та бізнесу при укладанні та виконанні договорів концесії.

Попри те, що Україна дещо покращила свої позиції у рейтингу легкості ведення бізнесу, український інвестиційний клімат приваблює все менше іноземних інвесторів. Головна причина цього полягає в тому, що формальні законодавчі зміни та виконання законів в Україні – «дві великі різниці», як кажуть інвестори. Вони вказують на «вибіркове правосуддя» і пропонують використовувати правила ЄС на користь бізнесу – як іноземного, так і українського.

Реформи, які провадить український уряд, не залишаються непоміченими серед експертів, і це відбивається у рейтингу Doing business. Проте ці реформи є недостатньо системними, недостатньо масштабними і недостатньо радикальними.

Згідно з останнім звітом Всесвітнього економічного форуму, що вивчає глобальну конкурентоспроможність країн світу, за рівнем захисту прав власності Україна посідає 129-е місце серед 144 держав, за ефективністю правової системи – 141-е місце, за ефективністю державних інститутів – 129-е місце.

«Інвестори кажуть прямим текстом: вони можуть адаптуватися до будь-яких ставок податків, але приватний капітал ніколи не адаптується до того, коли держава взагалі не гарантує захист прав власності, верховенства права та рівності усіх перед законом» – зазначає екс-прем'єр Анатолій Кінах.

Ще більш прямим текстом, попри дипломатичну посаду, висловлює свою думку голова економічного відділу посольства Німеччини в Україні Міхаель Фройденберг:

«Багато німецьких компаній, які потенційно були б зацікавлені інвестувати в Україну, кажуть, що юридичні радники як тут, в Україні, так і в Німеччині, застерігають, що до 80 % рішень судів в Україні ухвалюються «під впливом» зацікавленої сторони», – відповідає дипломат на питання, чому Німеччина, яка традиційно була головним європейським інвестором в Україну, лише за минулий рік скоротила свої інвестиції на понад 1 млрд. євро.

Заступник голови представництва Європейського банку реконструкції та розвитку в Україні Грем Хатчисон зазначає, що вести бізнес в Україні заважає корупція. На його думку, вона зараз набула дещо нового забарвлення. Вона проявляється у корпоративному рейдерстві та «несправедливих» методах ведення бізнесу – такому собі «вибірковому правосудді» у бізнесі, коли митні чи податкові органи застосовують до різних підприємств різні вимоги.

При цьому, за словами Грема Хатчисона, компанії, які намагаються захистити свою правоту в суді, часто наштовхуються на те, що їм доводиться заплатити ще більше, аби судова суперечка завершилася на їхню користь. Від цього потерпають не тільки іноземні інвестори, але й вся українська економіка.

Кабінет Міністрів на своєму засіданні 14 серпня 2013 року ухвалив постанову, що затвердила перелік пріоритетних галузей економіки, в яких стимулюватиметься інвестиційна діяльність з метою створення нових робочих місць. Як зазначають експерти Мінекономрозвитку, затвердження переліку пріоритетних галузей дозволить перевести в практичну площину виконання норм Закону України «Про стимулювання пріоритетних галузей економіки з метою створення нових робочих місць».

Уряд планує стимулювати розвиток виробництва і зберігання продуктів харчування, створення об'єктів переробки промислових та побутових відходів, будівництва, реконструкції та технічного переозброєння у сфері тепло- та централізованого водозабезпечення. Також в урядовому переліку – виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, машин та обладнання, в тому числі електричного, авто- та інших транспортних засобів, будівництво, реконструкція та технічне оновлення у сфері транспортної інфраструктури, курортно-рекреаційної сфери і туризму.

Сьогодні пріоритетним є значно ширший перелік видів діяльності, ніж визначено в постанові Кабміну. Але для багатьох із них вже передбачена держпідтримка у формі податкових пільг. Аби не допустити дублювання стимулюючих норм у формі податкових пільг, до переліку включено лише ті галузі, які сьогодні не користуються держпідтримкою.

На думку експертів Українського союзу промисловців і підприємців, закон про стимулювання пріоритетних галузей економіки, який набув чинності у 2013 році, створив додаткові можливості для реалізації інвестпроектів.

Розвинені країни світу вже давно й успішно здійснюють модернізацію національних економік, що насамперед передбачає перехід до енерго-, ресурсозберігаючих технологій, тобто до максимально ефективного використання всіх видів ресурсів. Особливо важливим є залучення значних, насамперед, приватних, інвестицій в житлово-комунальний комплекс. Зниження витрат у виробництві, транспортуванні та кінцевому споживанні енерго-, тепло- і водних ресурсів у ЖКГ дозволить істотно підвищити якість надаваних послуг, скоротити витрати державного та місцевих бюджетів на допомогу соціально незахищеним верствам населення.

Висновки. Нинішня ситуація в Україні підтверджує ту відому істину, що, коли назріла потреба у загальних змінах, тоді часткові перетворення зовсім нічого не дають, а то й ведуть до негативних результатів. Пожвавлення економічної, у тому числі інвестиційної та інноваційної, діяльності і поліпшення на цій основі соціальних умов можливе тільки шляхом рішучих, комплексних, швидких, прозорих і послідовних ринкових реформ, які (як показує досвід інших країн, що реально здійснюють такі реформи) вивільнять підприємницьку ініціативу, створять конкурентне середовище й нададуть економіці стимули до ефективного розвитку.

Список використаної літератури

1. Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
2. Міністерство закордонних справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/economic-cooperation/invest-climat>.
3. Інформаційно-аналітичний бюлетень КМУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.info-kmu.com.ua/2013-08.14/article/15615593.html>.
4. Європейська бізнес асоціація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eba.com.ua/uk/about-eba/indices/investment-attractiveness-index>.
5. BBC Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2013/03/130312_ukraine_invest_climate_az.shtml.
6. BBC Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2013/08/130814_ukraine_investments_fall_az.shtml.
7. Проблеми залучення іноземних інвестицій в економіку України. Зелена книга / Державне агентство України з інвестицій та інновацій. – 2006. – 19 с.

References

1. Official portal of Verkhovna Rada of Ukraine [Internet]. Available from: <<http://www.rada.gov.ua>>.
2. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine [Internet]. Available from: <<http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/economic-cooperation/invest-climat>>.
3. Information and analytical bulletin' of KМУ [Internet]. Available from: <<http://www.info-kmu.com.ua/2013-08.14/article/15615593.html>>.
4. European Business Association [Internet]. Available from: <<http://www.eba.com.ua/uk/about-eba/indices/investment-attractiveness-index>>.
5. BBC Ukraine [Internet]. Available from: <http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2013/03/130312_ukraine_invest_climate_az.shtml>.
6. BBC Ukraine [Internet]. Available from: <http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2013/08/130814_ukraine_investments_fall_az.shtml>.
7. Problems of attracting of foreign investment in Ukraine economy. (2006) Zelena knyha. State agency of Ukraine for investments and innovations, 19 p.

Відомості про автора

Н. Ю. Лега, кандидат економічних наук, доцент, Черкаський державний технологічний університет.